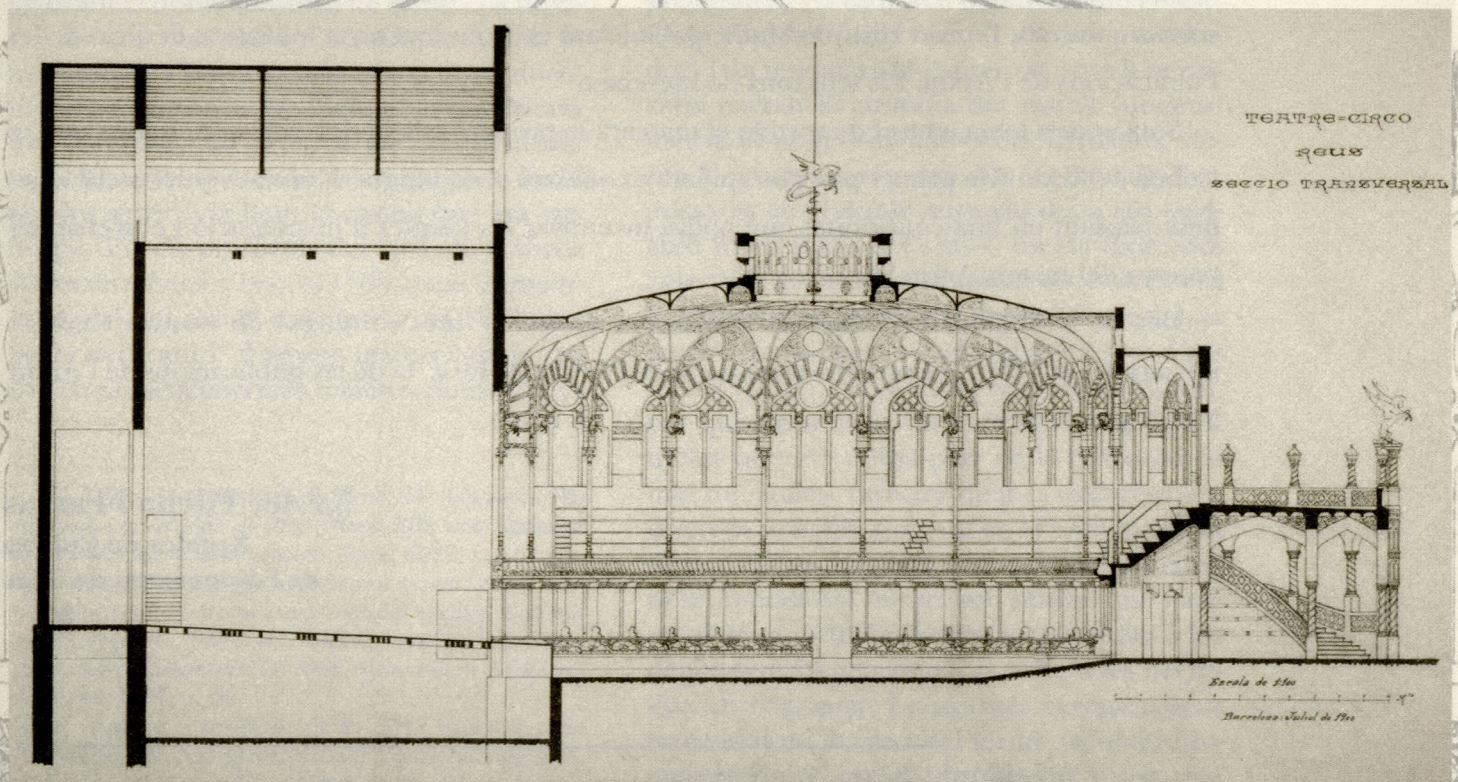
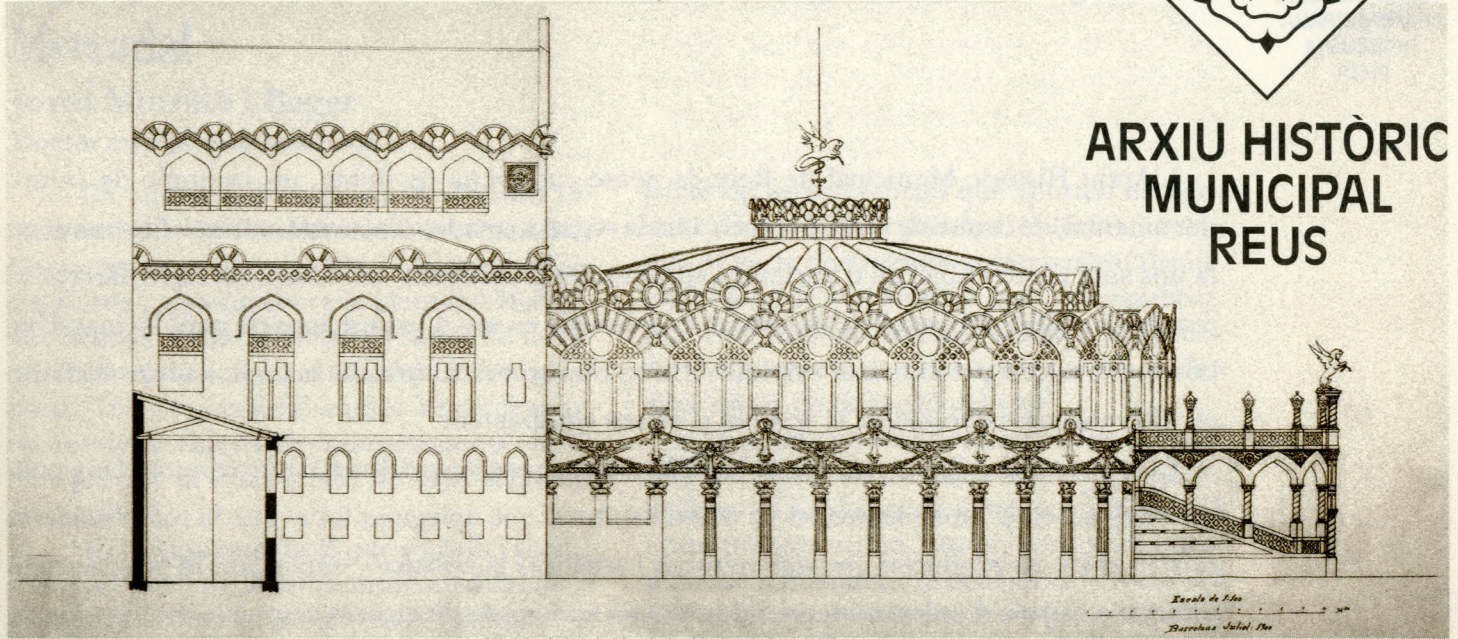

A propòsit del castell del Casp i del possible origen

ARXIU HISTÒRIC
MUNICIPAL
REUS

INFORMATIU ARXIU

DESEMBRE 2000

04

A propòsit del castell del Castlà i del possible origen del Mercadal

Jordi Morelló i Baget
Doctor en Història Medieval

En aquest article posarem damunt la taula una sèrie de consideracions al voltant del desconegut castell del castlà, cosa que també ens portarà a parlar sobre la plaça del Mercadal. Segons el que veurem, es tracta de dues qüestions relacionades, almenys fins a cert punt. Tot de passada, caldrà reenfocar o reconsiderar alguns dels plantejaments esgrimits pel que fa a la història de Reus d'època medieval.

Heus aquí que tot el que s'ha dit i escrit sobre el castell de Reus (sempre en singular) ha restat circumscrit al "castell del cambrer"¹. Tanmateix, ja fa temps, E. Gort especulà sobre la possible existència de dos castells tot invocant el doble senyoriu de Reus². La hipòtesi no anà més enllà d'un simple apunt, ja que tampoc s'havia trobat res —a nivell documental— que ho avalés. Ben segur que faltava dur a terme una recerca més meticulosa, especialment sobre el ric fons notarial de Reus, per fer sortir a la llum el castell que ara ens ocupa. En els protocols del s.xiv, hi trobem diverses referències, com el 1368, quan s'esmenta el pati del castell del castlà o el 1379, respecte del "cantó" d'aquest mateix castell, entre altres mencions més o menys puntuals³. A

partir de les referències que aporten els coetanis (incloent-hi el principal al·ludit), és clar que es parla d'un castell perfectament distingible del que es coneixia com del cambrer. Aquesta "insòlita" troballa obliga a replantejar-se algunes coses, començant per revisar les dues cartes de població del s.xiii⁴.

Certament, ambdues cartes fan al·lusió a la necessitat de fortificar-se i a l'obligació comesa als habitants de la vila a participar-hi d'una manera o altra. Ara bé, del text en qüestió no se'n pot inferir una major concreció del que aleshores només estava en projecte⁵. Tot i així, s'ha volgut fer veure que d'aquí en sorgiria un castell (un només), amb un titular preeminent (el cambrer, habitualment absent de la vila, però representat per un procurador) i un feudatari de l'anterior, a qui li pertocaria exercir la custòdia del castell (nogensmenys, el nom —en llatí— de "castlanus" deriva d'aquest servei genuïnament feudal). Ben mirat, és en el doble senyoriu de la vila —vigent fins a finals del s.xiv— on cal fixar tota l'atenció. El castell (altrament dit castre) era la plasmació material del domini senyorial, ja fos dels dos senyors —conjuntament— o d'un envers l'altre: si el cambrer tenia el seu castell, per què no n'havia de tenir el castlà, com a titular que era d'una part de la senyoria? Si més no, aquest caràcter dual es manifesta en diversos aspectes, com ara en el nomenament de dos batlles, cada un dels quals administrava les rendes del seu senyor, rendes que havien de ser conduïdes i emmagatzemades a les dependències del castell, és a dir, a les del senyor corresponent. Encara més, el repartiment territorial de la vila i del terme (qüestió que mereixeria un estudi aprofundit) prova que ambdós senyors volien mantenir una estricta

1. Vegeu, per exemple, E. GORT/M. ARAGONÈS, *Pere de Luna i la senyoria de Reus / Benet XIII, una obstinació proverbial*, Patronat del castell, Reus, 1987, p. 167 i ss. Com se sap, l'edifici que actualment ocupa l'Arxiu Municipal constituïa només una part del recinte d'aquest castell; vegeu E./JM^a GORT, *Reus: la formació d'una ciutat. Reconstrucció urbanística de Reus*, Ajuntament de Reus/Carrutxa, 1987, p. 25.

2. Indicat a propòsit de la torre cantonera de Monterols, que podria ser anterior a la muralla del s.xiv; cf. E. GORT, *Les muralles medievals de Reus*, Exm. Ajuntament de Reus, 1979, p. 17. Anotem també la referència que donava Bofarull a un "castillo del Cartlan" que ell trobava mencionat, sense indicar la font, en una data tan primerenca com el 1171. No obstant això, quan s'hi torna a referir més endavant, allò que hi trobem retratat és el castell del cambrer; cf. A. de BOFARULL, *Anales históricos de Reus desde su fundación hasta nuestros días*, AER, Reus, 1959, I, p. 12; II, p. 3-4.

3. El 1372 trobem un hort situat a l'horta del castlà, amb dret d'aigua "in franquea del castell". En el llibre sobre toponímia local de R. Amigó s'hi registra l'horta dita del castlà però no el castell del mateix personatge, ni tampoc (amb entrada directa) el terme "feu", que també hi fa referència.

4. Vegeu E. GORT, *Reus al segle xii: 800 anys de les Cartes de Població*, Reus, 1988, on figura la transcripció completa d'ambdós documents.

5. Ben mirat, les cartes de població, en referir-se a aquesta qüestió, s'expressen de forma genèrica: *opera fortitudinis / in opere fortitudinis sive castri*. El que sí palesen és una major implicació del castlà en la realització material d'aquestes obres. Tal fortificació (entesa, doncs, en sentit genèric) podria haver desembocat, més aviat o més tard, en un o en dos castells, això últim com a quelcom més representatiu del doble senyoriu.

ARXIU HISTÒRIC
MUNICIPAL
REUS

L'Arxiu Històric Municipal de Reus és, sense cap mena de dubte, un exemple de centre documental, de centre de difusió i recerca i, a la vegada, creador d'activitat cultural. Precisament, fa uns anys i amb l'objectiu d'enriquir i aprofitar les possibilitats que el mateix espai ofereix, el recuperat edifici del castell del Cambrer, es convertia en seu d'exposicions de petit format. Una bona oportunitat per conèixer i redescobrir un nou servei cultural de la ciutat a través de l'art i els diferents usos que acollia el vestíbul d'aquest equipament.

És evident que la política cultural és, indiscutiblement, una política de proximitat. Una política que parteix d'unes estratègies de difusió cultural que apleguen tot el que fa referència a la relació entre els productes i serveis culturals i artístics i la població, mitjançant la programació puntual o estable d'esdeveniments culturals i les accions de divulgació complementàries. És, de fet, el fonament del conjunt quantitativament i qualitativament més voluminós de l'acció cultural que es du a terme. Precisament, dintre de les tasques d'aproximació i difusió dels nostres serveis culturals, l'Arxiu Històric Municipal iniciarà en breu una nova iniciativa, l'edició de les Publicacions de l'Arxiu. Els seus fons ho mereixen.

Sota aquest lema, el tret de sortida el marcarà la propera edició del catàleg dels fons que es troben a l'Arxiu. Un primer pas, que ajudarà a conèixer el contingut d'aquest equipament i que neix pensant en una continuïtat que podrà incentivar les tasques d'investigació i el treball de recerca del mateix Arxiu Històric.

Des de la Regidoria de Cultura continuem dotant de més contingut els nostres serveis i iniciarem l'any 2001, obrint una nova porta de l'Arxiu Històric, la de les publicacions de l'Arxiu Municipal de Reus.

Xavier Filella i Fargas
Regidor de Cultura
de l'Ajuntament de Reus

Edita: Regidoria de Cultura. Arxiu Municipal, Reus
Director: Ezequiel Gort

AHMR: Plaça del Castell 3A • REUS
AGA: Rafael de Casanoves, 6 • REUS
Tel. 977 774 760 • Fax 977 775 505

Foto portada: Alçat i secció del projecte del Teatre-circ,
de Lluís Domènech i Montaner (any 1900)

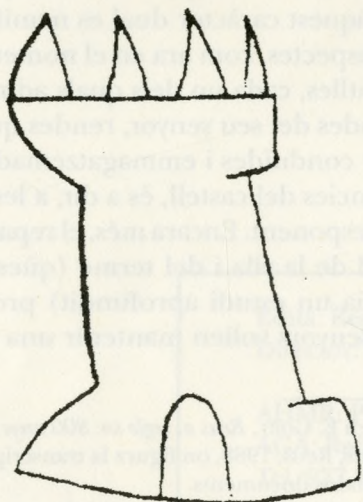
DL: T-1442-97
Imprimeix: Arts Gràfiques l'Estel

separació sobre el domini que compartien. Dos senyors, dos castells, sembla prou factible, i això és el que tenim corroborat per al s. XIV, àdhuc durant la primera meitat. Així, una altra referència documental ens transporta a l'època de Pere Mulet (titular de la castlania, segons sembla, en el període 1335-49): es tracta de l'establiment efectuat el 1339 pel sobredit Mulet d'un pati situat vora el forn del mateix senyor —l'anomenat forn vell— per construir-hi una carnisseria. Doncs bé, entre les afrontacions d'aquest pati figura la indicació *carrería pública sive valle castrí mei*. Com es veu, el terme "vall" —referit, en principi, al fossat de la muralla— s'equipara amb el terme "carrer", cosa que caldrà tenir en compte en el que direm més endavant⁶. D'altra banda, podria semblar que tant la carnisseria com el forn del castlà estaven inclosos dins el sobredit castre, entès com un recinte flanquejat per aquest vall, convertit en via pública. Parlem, en tot cas, d'unes carnisseries i d'un forn edificats damunt solars que podrien haver estat part constitutiva del pati del referit castell. Nogensmenys, el 1387, es fa menció a la carnisseria del castlà com a afrontació del pati del castell (*cum patio castrí dicti domini castlani*); de nou ens apareix el 1396 afrontant, no sols amb el forn, sinó també amb l'alberg de Joan d'Olzinelles (el darrer titular de la castlania), a més de la via pública. Gort ja tenia constància, per aquests mateixos anys, d'una residència del castlà, o sigui, de l'esmen-

tat alberg⁷. Podria ser que aquest edifici hagués sorgit d'una remodelació del castell, el qual, d'ençà la darrera referència localitzada el 1387, ja no ens surt citat per enlloc⁸. Sigui com sigui, tant l'alberg com les dependències i altres annexos (carnisseries, forn, pati, citjar..., potser inclús l'horta dita del castlà) devien ser parts integrants d'un sector ben delimitat per l'antic castre, el qual, pel que podem copsar, s'hauria de situar a la zona de l'actual plaça del Mercadal⁹, una plaça fins aleshores inexistent malgrat el que s'ha pressuposat en més d'una ocasió. En tot cas, els esdeveniments produïts a cavall dels segles XIV i XV expliquen el total oblit en què caigué el referit castell del castlà.

Com és sabut, la castlania s'extingí a finals del s. XIV¹⁰. Tots els seus béns i rendes (entre els quals hauríem d'incloure-hi el castell) varen ser subhastats i transferits al cambrer, que ho comprà fent valer el dret de fadiga. Malauradament, no s'ha localitzat l'acta de compra per saber quins béns en concret van ser objecte de traspàs. D'ençà aleshores, la vila passà a tenir un sol senyor, la qual cosa comportà també una sèrie d'actuacions sobre tot allò que havia estat del domini del castlà. Així, per exemple, el 1413, el procurador del cambrer (en representació del cèlebre Pere de Luna) reconeixia als jurats de la vila que, per manament seu, havien fet aplanar *lo Mercadal appellat lo vall del feu* (en referència a la castlania), treient totes les pedres que hi havien trobat, així com tota la terra considerada sobrera (al document: "supèrflua"), i que tot plegat havia servit a l'obra dels murs. Això, a més de ser una forma molt corrent de reciclar materials, també suposaria un important estalvi per al municipi, obligat com estava a sufragar les despeses de l'ampliació¹¹. Ignorem quan es donà l'ordre en què-

Castell. Dibuix reusenc del s. XIV

6. Aquest mateix document ens apareix copiat en un paper del s. XVI on el terme "carrería" es transcriu per "carrer". Al Llibre de la Cadena el terme "carrera" s'utilitza per designar les vies públiques.

7. Cf. E. GORT, *Pere de Luna*, cit., p. 64. Diu que, possiblement, estaria situat a l'actual carrer de les Carnisseries Velles. El nom, en aquest cas, ve d'un emplaçament molt més tardà de les carnisseries, de resultes del trasllat que es féu, precisament, des del seu antic emplaçament al Mercadal (vegeu nota 9).

8. L'equiparació "castell/alberg" no resulta tan estranya a tenor del que s'indica en un document del 1369, tot i referir-se al castell del cambrer (*hospiciū sive castrū*).

9. El 1416 es parla de la carnisseria del Mercadal (en domini *olim* del feu), és a dir, la que apareixia trenta anys abans afrontant amb el pati del castell (del castlà).

10. Sobre això, vegeu E. GORT i M. ARAGONÈS, obra citada més amunt (nota 1), espec. el cap. V de la 1a part (p. 55-65).

11. Durant aquests anys, com sabem per altres fonts, encara s'estava realitzant la construcció de les noves muralles (corresponents a l'actual tomb de ravals), iniciades pels volts del 1375.

tió i, per consegüent, quina fou la durada d'aquests treballs. En tot cas, la notícia també pot tenir una lectura política, en tant que es tractaria d'esborrar del mapa qualsevol vestigi que servís de recordatori de la doble senyoria. No en va, els hereus de Joan d'Olzinelles punyien —encara el 1408— per recuperar els drets que consideraven arrabassats injustament¹². Però, molt a desgrat seu, la vila restà d'un sol senyor i amb un sol castell. I és precisament en aquest punt de la història on podem establir un lligam entre la desaparició del castell del castlà i l'aparició del Mercadal, que ja hem vist citat més amunt, a partir de l'espai que abans estava ocupat pel referit vall, ben a tocar del castell del castlà. La remodelació de tot aquest sector, que suposaria remoure una bona quantitat de terra, junt a l'extracció de totes les pedres a què també feia al·lusió la notícia del 1413¹³ hauria donat lloc a una esplanada més o menys àmplia, amb alguna utilitat adjudicable des de la perspectiva dels dirigents de la vila, que en això actuaven en total convivència amb el representant del cambrer.

Amb tot, cal parar atenció en el vincle "Mercadal-vall del feu". En una preciosa referència localitzada uns anys després, el 1426, s'al·ludeix a la plaça (sic) del Mercadal "que d'antic es deia vall del castlà" com afrontació d'un alberg que també limitava amb el citjar del castell del senyor [cambrer]¹⁴. Per aquestes mateixes afrontacions, podem veure que el vall del castlà (que, recordem-ho, més que un fossat pròpiament dit, seria un carrer) estava situat bastant a prop del castell del cambrer, ja l'únic que restava dempeus. Vist així,

no sembla desencaminat establir una correspondència amb les actuals places del Castell i del Mercadal. De tota manera, cal parar atenció en el nom de "mercadal", que ja ho trobem anotat el 1410, no gaire abans dels fets exposats. Un nom així estaria lligat amb algun tipus d'activitat mercantil, cosa que ens obre nous interrogants¹⁵. Al marge, però, d'especulacions, i malgrat el que s'hagi dit, no tenim cap altre esment a aquest topònim amb anterioritat al s.XV. A més, quan fa acta de presència, no es designa com a plaça fins al cap d'uns anys. De fet, fins a l'època que ens ocupa, sols hi havia una plaça, la Plaça per antonomàsia¹⁶, que constituïa el cor de la vila, on es localitzaven els principals serveis de la vila, com les escrivanies, les carnisseries i el forn del cambrer,... i també la casa del Consell, que molt més modernament es traslladà al Mercadal. És justament al s.XV quan comença a anomenar-se la plaça de Baix en contraposició amb la del Mercadal¹⁷.

Sigui com sigui, la formació d'aquest Mercadal com a plaça (entès això com un espai més o menys ampli i de planta poc o molt irregular) s'ha de situar entre el 1413, quan ja s'havia aplanat el vall (ampliat, si de cas, a costa de l'espai manllevat al castell del castlà), i el 1419, quan per primer cop —manllevant una cita de R. Amigó¹⁸— apareix desig-

12. Efectivament, l'any indicat, el rei Martí requeria per carta a l'arquebisbe de Tarragona perquè sol·licités al Papa (Benet XIII, cambrer de la Seu tarragonina i senyor mateix de Reus) la restitució del feu a favor del donzell Joan d'Olzinelles en considerar que "era de justícia"; ACA, C, reg. 2157, f. 178 v.-179 r.

13. Aquestes pedres, sense descartar que es tractés d'un carrer empedrat, es devien prendre de la fàbrica del castell del castlà o si més no d'aquelles parts que ja no interessava mantenir dempeus.

14. Unes dècades abans, en un volum notarial del 1369, trobem una anotació similar respecte d'un alberg (potser el mateix) que afrontava "*cum valle castris domini castlani et cum lo ciyar castris domini camerarii*". I abans d'això, el 1312, trobem unes cases afrontant amb el citjar del castell [cambrer] i amb el carrer que menava al vall del castlà Bell-lloc ("*vicum versus vallum de Bello Locu*"). Com es veu, això ens situa molt a prop del tram de carrer que connecta la plaça (abans pati) del Castell amb el Mercadal (vall del castlà).

15. En principi, sembla difícil de poder relacionar aquest "mercadal" amb el mercat oficialitzat a principis del s.XIV i que acostumava a celebrar-se a la plaça de la vila (a la zona de les actuals Peixateries Velles), a no ser que un altre indret escollit per desenvolupar aquesta activitat fos també a redós del castell del castlà (o, més ben dit, en l'espai intermig situat entre els castells d'un i altre senyor). Segons R. Amigó, hi ha qui entén que el terme en qüestió significaria "mercat de dalt"; cf. R. AMIGÓ, *Les places del mercat, a la ciutat de Reus (Un assaig històricista)*, Reus: Centre de Lectura, 1999, p. 20.

16. La denominació de "plaça" per si sola és prou indicadora que no n'hi havia cap altra que mereixés aquest nom, deixant a banda alguns espais menors, com la placeta de Jaume d'Enveja (actual plaça de Sant Miquel). Ben mirat, els únics espais similars en amplitud eren els patis d'ambdós castells: el que ha donat lloc a l'actual plaça del Castell i el que d'alguna manera quedà afectat per les transformacions realitzades en l'àmbit de l'antic castell del castlà, a banda del pati (o plaça) del Baluard, construït durant la guerra civil catalana.

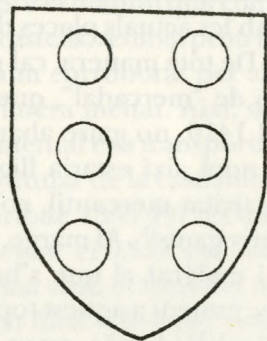
17. Segons R. AMIGÓ, *ob. cit.*, p. 23. Amb tot, el pes de la tradició encara es feia sentir a mitjan s.XVI, quan es fa referència a la Plaça (en singular), com si res no hagués canviat.

18. Tal referència —la més antiga que dona aquest autor— és extreta d'un capbreu. És d'ençà aquesta època que el nom de Mercadal comença a sovintejar a la documentació reusenca.

ARXIU HISTÒRIC
MUNICIPAL
REUS

Armes dels
Bell-lloc, castllans
de Reus

nat com a plaça. Amb independència del nom donat inicialment a aquest indret, la configuració d'una plaça pública —segurament més espaiosa que aquella altra— respondria millor a les expectatives creades al s.xv, en el context d'una vila que, a l'hora que enterrava una part del seu passat feudal, posava les bases de la seva futura expansió comercial.

Vist així, l'espai (esdevingut plaça) del Mercadal té el seu origen al quatre-cents i no pas abans. Això, d'entrada, pot sorprendre, perquè sempre s'ha "venut" la idea que la plaça del Mercadal hauria estat present a la vila des de gairebé l'època fundacional, o, més ben dit, de resultes de l'ebullició comercial del s.XIII que, no gensmenys, afavorí la creació del mercat setmanal (seguit, més tard, de la fira). A la llum del que hem exposat aquí, aquesta plaça s'explica millor en el context del s.xv, al compàs de la nova situació econòmica que s'anava creant, que, en el cas reusenc, guarda molta relació amb el comerç de Salou¹⁹. Voler atribuir al Mercadal un origen més remot, a banda de no tenir cap base documental, en el fons respon més a un desig de projectar l'espendor comercial assolit per la vila/ciutat als segles posteriors que no pas al que podem inferir de l'època mateixa a través de les fonts documentals que tenim disponibles.

En síntesi, sabem ja quan s'originà la plaça del Mercadal. Que això fos resultat d'una suplantació del castell de castlà ja no ho podem afirmar de forma tan categòrica, ja que la documentació de l'època no és suficient-

ment clarificadora. Per acabar, doncs, d'esvaïr el misteri, caldrà esperar els resultats de futures recerques. Amb tot que quedi clar que l'àmbit ocupat pel Mercadal era ben bé una altra cosa abans de quedar transformat en quelcom molt més semblant a l'espaiosa plaça que ara podem contemplar. Arribats fins aquí, podem fer la següent recapitulació:

1r: Reus, d'acord amb el doble senyoriu de la vila, tingué dos castells (i no només un), segons queda demostrat a partir del que hem assenyalat per al s.xiv;

2n: l'anomenat castell del castlà acabaria per desaparèixer arran de l'extinció de la castllania a les darreries del s.xiv, després que aquella fos absorbida per la senyoria preeminent del cambrer. L'interès en aquest afer seria doble, tant de la banda de la senyoria, que no volia cedir a les reclamacions dels hereus del darrer castlà, com de la banda dels dirigents de la vila, atès el profit obtingut en les obres de les muralles;

3r: l'existència del Mercadal no sembla anterior al s.xv i es troba identificat amb l'indret conegut abans com a "vall del castlà o del feu". Com sol passar, un topònim acaba per desbancar-ne un altre, si bé aquest canvi, en el nostre cas, es pot considerar com una forma de passar full a un passat que es volia escombrar del present²⁰;

4rt: la plaça del Mercadal apareix citada uns anys després de les obres d'extracció realitzades en aquell indret. En certa manera, es pot dir que els materials existents en aquella zona —procedents sols del vall o també del castell del castlà?— haurien contribuït a configurar una part de les muralles que costejava el municipi.

En definitiva, la desaparició del castell i vall del castlà, localitzables a la zona del Mercadal, gairebé coincideix amb l'aparició —no gaire temps després— de la plaça. Aquesta, amb el temps, aniria prenent centralitat en detriment de la plaça més antiga de Reus. La posterior urbanització de la zona del Mercadal acabaria per donar a la plaça el contorn i perímetre que té actualment²¹.

19 La plaça del Mercadal esdevingué un lloc idoni per dipositar-hi les mercaderies que traginaven els carreters des de Salou (com les botes d'arengada a les quals es farà sovint referència al s.xvi). Aquest tragi era dinamitzat i controlat pels comerciants de la vila, convertits en principals actors de l'enlairament econòmic que s'operà en el trànsit cap a la Modernitat.

20 Encara durant algun temps, sobretot a la primera meitat del s.xv, es mantenen alguns topònims referits al "feu" o al que en altre temps (*olim*) havia estat del feu.

21 Arauzo remarca, justament, la centralitat del Mercadal per a l'època que estudia; cf. JM^a ARAUZO, *L'expansió urbana de Reus. Creixement i canvis socioeconòmics al segle XVIII*, AER, Reus, 1998.

L'activitat de l'Arxiu Municipal al 2000

ARXIU HISTÒRIC
MUNICIPAL
REUS

El Reglament de l'Arxiu

Fins a l'actualitat, l'Arxiu mai no havia disposat d'un reglament que anés més enllà d'unes poques normes bàsiques d'ús exclusivament intern, i encara les darreres van ser redactades cap als anys setanta. Des que se signà el conveni de creació de l'Arxiu Comarcal, el 1982, que l'Arxiu Municipal no disposava de cap mena de reglament.

Dins la línia de millorar el servei que ha emprès l'Ajuntament els darrers anys, aquest any 2000, ha aprovat el Reglament de l'Arxiu Municipal. L'aprovació definitiva va ser en la sessió plenària del dia 26 de juny; després es publicà al Butlletí Oficial de la Província el 24 de juliol, i entrà en vigor l'11 d'agost.

El Reglament, que es publica íntegrament en el present butlletí, és una eina important que regula tant el funcionament intern de l'Arxiu i la seva relació amb els altres departaments municipals, com el funcionament extern, centrat en l'atenció al ciutadà i la divulgació del patrimoni documental.

La consulta del públic

L'Arxiu General Administratiu, que fins a l'inici de l'any passat va tenir un funcionament exclusivament intern, i que des d'aleshores disposa d'un servei de consulta, aquest any ha millorat l'espai destinat al públic amb l'adquisició de dues taules i sis seients per tal de facilitar la consulta documental.

Aquest servei enguany ha rebut més de quatre-centes consultes. Destaquen fonamentalment les relatives als butlletins oficials, que representen més del seixanta per cent del total. La consulta d'altres publicacions de l'hemeroteca ha representat prop del vint per cent, mentre que la consulta de documentació només s'ha situat al voltant del deu per cent. És de notar que la resta de les consultes, també al voltant d'un altre deu per cent, són

relatives a informació i assessorament històric.

El percentatge, relativament baix, de consulta documental, s'explica tenint en compte que els fons que disposa l'Arxiu són administratius.

De tota manera, la consulta documental ha tingut en aquests darrers mesos —des que ha entrat en vigor el Reglament— un canvi quantitatiu important i es canalitza, quan es tracta de documentació de caràcter restringit, per mitjà de l'Oficina d'Atenció al Ciutadà de l'Ajuntament.

Les activitats internes

És notable el moviment que genera la consulta interna de documentació. Aquest any l'Arxiu ha rebut unes mil cinc-centes peticions de documents, la qual cosa ha representat un moviment total d'uns dos mil cinc-cents expedients.

En aquest cas, la consulta documental al mateix Arxiu és baixa, mentre que la majoria de peticions comporten la tramesa del document al departament municipal corresponent, per qual cosa, sempre que es possible —pràcticament en la meitat de les ocasions—, es trameta una còpia per fax o bé una fotocòpia.

Pel que fa les transferències de documentació, al llarg del present any l'Arxiu n'ha rebut un total de vint-i-set, procedents dels diversos departaments municipals i que ocupen, en total, uns cent vint metres lineals de prestatgeria. Tot aquest material ha estat degudament col·locat i inventariat.

Finalment, aquest any també s'ha continuat treballant en la tria i avaluació documental, el que ha comportat l'eliminació de dues-centes seixanta-dues unitats documentals que ocupaven prop de vint-i-set metres lineals de prestatgeria. També s'ha presentat una proposta d'avaluació a la Comissió Nacional d'Avaluació i Tria de Documentació que ha estat aprovada i que ha de permetre l'eliminació d'uns setanta metres lineals més.

Reglament de l'Arxiu Municipal de Reus

Introducció

L'Arxiu Municipal és el servei de l'Ajuntament dedicat a la gestió, custòdia i divulgació de la documentació. L'Arxiu té una funció administrativa —és a dir, la de facilitar i agilitar la resolució dels tràmits administratius— i una funció cultural.

L'accés a la informació és un dret fonamental dels ciutadans, amparat per la legislació vigent, com també ho és el dret a la intimitat de les persones. Els dos aspectes són bàsics pel servei d'Arxiu i han de ser garantits, dins del seu àmbit, per l'Ajuntament de Reus.

El present Reglament pretén regular adequadament aquestes funcions de salvaguarda documental i difusió, i garantir, a la vegada, els drets de tots els ciutadans. I ho fa per mitjà de cinc capítols. El primer es refereix al concepte d'Arxiu, la seva definició, organització, funcions i contingut. El segon capítol incideix en les funcions de l'arxiver i amb el personal de l'Arxiu. El tercer concreta la gestió documental, és a dir, el tractament de la documentació, els sistemes de transferència i la conservació i eliminació documentals. El quart es refereix a l'accés a la documentació, tant pel que fa als diferents departaments municipals com pels ciutadans en general i inclou les normes de consulta, préstec i reproducció documentals. El capítol cinquè està dedicat a la difusió del patrimoni documental i de les activitats culturals que ha de tenir l'Arxiu.

Aquests capítols acaben amb una disposició final que remarca que alguns aspectes concrets hauran de ser desenvolupats i concretats més endavant, sempre dins les directrius del present Reglament.

Capítol I L'arxiu. Definició. Organització. Funcions

Article 1

L'Arxiu Municipal és un servei públic de caràcter administratiu i cultural, especialitzat en la custòdia, gestió, tractament i difusió del patrimoni documental de l'Ajuntament de Reus.

Article 2

S'entén també, per Arxiu Municipal, el local, o locals, que concentren les instal·lacions

de consulta, tractament i dipòsit de la documentació de l'Ajuntament de Reus.

Article 3

L'estructura organitzativa de l'Arxiu Municipal està formada per l'Arxiu Administratiu i per l'Arxiu Històric, sense perjudici de la dependència orgànica que cada un d'ells pugui tenir, ni d'aquells convenis i/o acords signats per l'Ajuntament de Reus amb altres administracions públiques en relació a la gestió de determinats fons.

Article 4

Les instal·lacions de l'Arxiu Municipal tenen com a única i exclusiva funció les que li són pròpies, d'acord amb el contingut de l'article 1. Només es podran acollir altres activitats a la sala d'actes de l'Arxiu Històric, sempre, però, d'alta difusió cultural.

El patrimoni documental

Article 5

S'entén per document, a efectes del present Reglament, tota expressió textual, en llenguatge oral o escrit, natural o codificat, així com qualsevol imatge gràfica o impressió sonora, recollida en qualsevol suport, que constitueixi un testimoni de l'activitat o del pensament humà. S'exceptuen les obres de creació o de qualsevol altre tipus editades i que formen part del patrimoni bibliogràfic.

Article 6

S'entén per patrimoni documental de l'Ajuntament el conjunt de documents generats, rebuts o reunits per:

- L'alcaldia, els regidors i els diferents òrgans, serveis i dependències municipals.
- Les persones físiques al servei de l'Ajuntament en l'exercici de les seves funcions.
- Les persones jurídiques que depenen de l'Ajuntament i aquelles altres en el capital social de les quals participa, majoritàriament, l'Ajuntament.

— Les persones físiques o jurídiques gestores de serveis municipals amb tot allò que es relacioni amb la gestió de dits serveis.

— Les persones físiques o jurídiques que, tot i no tenir vinculació amb la gestió dels serveis municipals, en facin cessió o donació expressa dels seus fons documentals.

— Tots els fons que, no essent municipals pel seu origen, ho siguin per llegat històric, adquisició, dipòsit o per qualsevol altra causa.

Article 7

La documentació generada per les persones que exerceixen funcions polítiques o administratives en l'Administració Municipal, forma part del patrimoni documental municipal i mai no podrà ser considerada com una propietat privada. Quan finalitzi l'exercici de les funcions específiques desenvolupades o de les tasques de representació política assumida, la documentació s'haurà de dipositar al departament corresponent o bé transferir-la a l'Arxiu.

Article 8

Tots els departaments municipals, així com les fundacions, patronats, serveis i empreses vinculades legalment a l'Ajuntament hauran de transferir periòdicament la seva documentació, degudament organitzada i relacionada, a l'Arxiu.

Article 9

Les persones físiques o jurídiques que vulguin dipositar la seva documentació a l'Arxiu Municipal ho faran mitjançant un document de donació o bé de dipòsit, expressant en cada cas les condicions adients, a favor de l'Ajuntament de Reus, el qual decidirà la seva acceptació, previ informe de l'arxiver i, si s'escau, dels serveis jurídics municipals.

Article 10

La compra de nova documentació haurà de ser aprovada per l'Ajuntament previ informe de l'arxiver municipal.

Capítol II

L'arxiver i el personal de l'arxiu.

Definició. Funcions

Article 11

El cap del Servei de l'Arxiu Municipal és l'arxiver municipal, el qual tindrà la categoria administrativa reconeguda en la relació de llocs de treball de l'Ajuntament.

És el responsable de la direcció i el funcionament de l'Arxiu per tal de custodiar i organitzar la documentació, amb la finalitat de facilitar-ne la consulta, tant als diversos departaments municipals com a tots els ciutadans, d'acord amb la normativa d'accés a la documentació.

Article 12

Les funcions de l'arxiver municipal són les següents:

— Dirigir, coordinar i controlar l'organització i el funcionament de l'Arxiu.

— Elaborar i proposar els programes de treball, així com proposar les necessitats i millores.

— Elaborar les normes i reglaments que regulen l'organització i el funcionament de l'Arxiu.

— Rebre, gestionar i custodiar adequadament la documentació.

— Elaborar les normes reguladores del tractament de la documentació de gestió de les diverses unitats de l'Administració municipal i controlar-ne la seva aplicació.

— Ocupar-se de la formació dels instruments de descripció que consideri necessaris per tal de facilitar l'accés dels usuaris a la documentació.

— Facilitar l'accés i la consulta a la documentació als ciutadans, d'acord amb el marc legal i normatiu existent.

— Compulsar les fotocòpies de la documentació que custodia.

— Contribuir a una major eficàcia de l'administració municipal facilitant de manera ràpida i pertinent la documentació necessària per a la resolució dels tràmits administratius.

— Realitzar les propostes d'eliminació documental d'acord amb el marc legal i normatiu existent.

— Mantenir relacions amb els ens públics i privats en tot allò que concerneix al Servei d'Arxiu.

— Vetllar per al bon funcionament de l'Arxiu Municipal i de la disciplina en les seves diferents àrees i dependències.

— Custodiar el segell de l'Arxiu, les claus, els dipòsits, la sala de consulta i qualsevol altra de les seves dependències.

— Rebre la correspondència oficial, les peticions i les sol·licituds, i distribuir el treball al personal adscrit a l'Arxiu.

— Mantenir els llibres de Registre de tots els documents rebuts o bé prestats per a la seva consulta.

— Confeccionar les estadístiques mensuals i anuals dels diversos serveis de l'Arxiu.

— Proposar l'adquisició de nova documentació, sigui per compra, donació o dipòsit.

— Planificar i coordinar les activitats de difusió de l'Arxiu.

— Proposar els programes de formació del personal adscrit, així com cursets i xerrades de formació pel personal de l'Ajuntament.

— Proposar, i decidir si escau, les mesures necessàries per al bon funcionament de l'Arxiu.

Article 13

Les funcions de l'arxiver municipal contemplades en aquest Reglament podran ser delegades totalment o parcialment en altres persones adscrites a l'Arxiu, de manera temporal, amb motiu de vacances, baixes o altres causes reflectides en els convenis vigents.

Article 14

L'arxiver municipal podrà proposar, o decidir si escau, qualsevol mesura que consideri necessària i no estigui prevista en aquest Reglament, adreçada a millorar el compliment i el desenvolupament de les funcions i tasques que són pròpies del Servei d'Arxiu.

Article 15

L'arxiver municipal, en l'àmbit de la seva actuació, haurà de vetllar contra l'espoliació del patrimoni documental de l'Ajuntament de Reus. En cada cas haurà d'interessar les autoritats corresponents perquè adoptin les mesures oportunes d'acord amb el marc legal.

Article 16

Per al desenvolupament de les seves funcions, l'arxiver municipal haurà de comptar amb els mitjans adequats pel que fa a instal·lacions, espai, personal i instruments materials necessaris.

Article 17

Els empleats municipals adscrits a l'Arxiu estaran sota la direcció de l'arxiver municipal.

Article 18

Tant a l'Arxiu Històric Municipal com a l'Administratiu hi haurà sempre un tècnic, a més del personal auxiliar i subaltern que correspongui.

Capítol III La gestió documental

Article 19

La gestió de la documentació comprèn els següents punts:

— Analitzar i identificar la documentació.

— Establir normes reguladores de classificació, ordenació i tractament de la documentació durant la seva gestió administrativa en els diferents departaments municipals, així com les fundacions, patronats, serveis i empreses vinculades legalment a l'Ajuntament, i controlar-ne l'aplicació.

— Establir els criteris i les normatives pel préstec, les transferències i l'ingrés de documentació a l'Arxiu Municipal.

— Realitzar les propostes de conservació i eliminació documentals, d'acord amb el marc legal existent.

— Marcar directrius per a la correcta ubicació física dels documents i establir les condicions idònies que han de complir els locals del dipòsit i instal·lacions necessàries per poder-los utilitzar i garantir-ne la seguretat.

— Elaborar els instruments de descripció necessaris.

Els arxius de gestió

Article 20

Són els arxius de l'oficina productora que reuneixen la documentació en tràmit o sotmesa a utilització continuada per la mateixa oficina. Conservaran, en el seu poder, la documentació en l'etapa prearxivística, és a dir, mentre duri la tramitació i durant els primers cinc anys a partir de la data de tancament de l'expedient.

Aquests arxius dependran en cada cas del cap de la unitat que formin part, el qual nomenarà un responsable que actuarà d'acord amb les directrius marcades per l'arxiver municipal.

Les transferències

Article 21

La documentació de més de cinc anys s'haurà de transferir a l'Arxiu Administratiu. En el cas de sèries que pel seu ús freqüent o per qualsevol altra raó s'aconselli una permanència més prolongada als arxius de gestió, hi podrà romandre prèvia comunicació del cap de la unitat administrativa a l'arxiver municipal.

Article 22

Les transferències es faran d'acord amb el calendari consensuat per l'Arxiu municipal i els diversos departaments, organismes autònoms i empreses vinculades legalment a l'Ajuntament, en el qual s'assenyalarà les dates i la freqüència anual de les transferències

Article 23

Abans de fer la transferència caldrà eliminar tot el que siguin còpies o duplicats innecessaris, butlletins, etc. Tret de casos de força major, es transferirà només la documentació original i no reproduccions o fotocòpies.

Article 24

La documentació que es transfereixi hau-

rà d'estar degudament ordenada i numerada, amb els expedients complets, en bones condicions i disposats en caps normalitzades. Els padrons hauran d'anar segellats i signats. L'Arxiu no acceptarà la documentació que no compleixi aquestes condicions i la retornarà al seu origen. En el cas d'expedients incomplets o bé sèries incompletes, per ser acceptades caldrà que hi consti una diligència del cap del departament que l'ha generat, fent constar el seu caràcter incomplet.

Article 25

La transferència sempre ha d'anar acompanyada pel full de transferència, en el qual s'ha d'especificar el nom del departament que la fa, el del seu responsable i el seu càrrec, el nombre de caps de trasllat, el nombre d'unitats d'instal·lació, el seu contingut, indicant els expedients extrems, les dates extremes, el codi de la sèrie, el format, la consultabilitat, la conservació o eliminació, i les observacions que facin al cas.

S'haurà de preparar un full de transferència per a cadascuna de les sèries documentals transferides.

El full es farà per triplicat i el signaran el responsable de la unitat que transfereix i l'arxiver municipal que, un cop hagi fet la comprovació corresponent, retornarà una còpia signada al departament d'origen.

L'avaluació i tria documental

Article 26

L'avaluació i tria documental es farà seguint el procediment que determina el Decret 117/1990, de 3 de maig, sobre avaluació i tria de documentació de l'Administració pública, el Decret 128/1994, de 16 de maig, que modifica el decret anterior, les ordres del conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, que aprova les normes d'aplicació i les diferents taules d'avaluació documental, i tota aquella altra legislació que pugui afectar.

Article 27

L'arxiver, d'acord amb la legislació vigent, elaborarà la Taula d'avaluació documental que establirà el calendari de conservació i eliminació de les sèries.

Article 28

Les còpies es podran eliminar automàticament, tant als arxius de gestió com a l'Arxiu Administratiu, sempre que els documents originals estiguin localitzats i en bon estat de conservació, d'acord amb la Taula d'avaluació esmentada a l'article anterior i les directrius que per cada cas determini l'arxiver.

Article 29

Tota eliminació —tret de la que es pugui fer de manera automàtica— a més de seguir el procediment assenyalat als articles precedents, haurà de comptar amb l'aprovació del regidor de qui depengui l'Arxiu, previ informe de l'arxiver municipal i del secretari general de la Corporació.

Article 30

L'Arxiu portarà un registre d'eliminació documental. Serà diligenciat pel secretari general de la Corporació.

Article 31

Per regla general, la documentació de més de trenta anys ja avaluada es considerarà històrica i serà transferida a l'Arxiu Històric Municipal.

Capítol IV

L'accés a la documentació

Article 32

L'accés a la documentació presenta un doble vessant: la consulta interna (feta des de l'Administració Municipal o bé pels representants corporatius) i la consulta externa (feta per altres administracions o bé pels ciutadans en general). El procediment a seguir serà diferent per a cada cas.

Article 33

L'Arxiu posarà a l'abast dels usuaris, interns o externs, els instruments de descripció necessaris per a agilitar la consulta.

Article 34

La documentació no podrà sortir de les dependències municipals i haurà de ser consultada a l'Arxiu o bé a la unitat administrativa que l'hagi generat, tret dels regidors, que en els casos contemplats al Reglament Orgànic Municipal ho faran a Secretaria.

Article 35

Els usuaris, tant interns com externs, hauran de tenir cura de la documentació que utilitzin i seran responsables del deteriorament que es pugui produir a causa del seu ús, així com de l'equipament que l'Arxiu posi a la seva disposició (mobiliari, lector microfilm, fotocopiadora) i hauran de guardar silenci sempre que comparteixin la sala de consulta amb altres usuaris.

L'accés intern

Article 36

S'entén com a consulta interna l'efectua-

da per les diverses unitats administratives de l'Ajuntament, organismes autònoms i societats municipals, o bé la consulta dels membres de la Corporació, en l'exercici de les seves funcions administratives.

Article 37

Com a norma general, les consultes es faran a les dependències de l'Arxiu, per bé que les unitats administratives, si cal, també podran treure en préstec la documentació, d'acord amb les normes del present Reglament.

Article 38

Donada la dispersió per la ciutat dels diversos serveis de l'Ajuntament de Reus, cada unitat administrativa podrà demanar la seva documentació per via telefònica, prèvia identificació de la persona que la fa, per fax o bé per qualsevol altre mitjà que al seu moment disposi l'Arxiu.

Article 39

Cada unitat administrativa podrà consultar, o treure en préstec, la documentació que ha generat, així com la de les altres unitats. Per consultar la documentació produïda per una altra unitat, tant si la consulta es fa a l'Arxiu com si es treu en préstec, caldrà que el cap de la unitat que la demana ho faci per escrit a l'Arxiu.

Article 40

L'Arxiu portarà un llibre de registre on constarà, per ordre de petició, l'expedient sol·licitat, amb les dades identificatives, la unitat que fa la petició, les dates de comanda, de sortida i d'entrada de l'expedient, així com les incidències, si n'hi ha.

Article 41

La consulta es farà, sempre que sigui possible, al mateix Arxiu. Quan es tracti de dades concretes la consulta es resoldrà per escrit, sigui per fax o bé per qualsevol altre mitjà que al seu moment disposi l'Arxiu. Sempre que es pugui, es preferirà treure fotocòpies que no la documentació original. En darrer terme es deixarà la documentació en préstec.

Article 42

En cas de préstec, la sortida i el retorn de l'expedient es farà per escrit. A l'imprés figuraran el nom de la unitat administrativa sol·licitant i la de la persona que ha fet la comanda, així com les dades de l'expedient prestat, la data de sortida i l'autorització de l'arxiver municipal o del tècnic a qui delegui. L'imprés de l'Arxiu haurà de ser signat per la unitat receptora i retornat a l'Arxiu. El retorn de l'expedient tam-

bé anirà acompanyat d'un comunicat que serà signat per l'Arxiu i tornat al seu origen.

Article 43

Els expedients sempre es deixaran en préstec complets, i en cap cas es deixaran només parts de l'expedient o bé documents solts. Igualment, els expedients es tornaran complets a l'Arxiu i no s'acceptaran documents solts.

Article 44

El préstec mai no es podrà entendre com a indefinit. El termini normal de préstec és de tres mesos, si bé pot ser prorrogable, fins el màxim d'un any, sempre que la unitat receptora ho demani expressament. Passat aquest termini l'Arxiu reclamarà el retorn de l'expedient i, si no es torna, l'arxiver municipal ho posarà en coneixement del cap de la unitat corresponent i, en darrer terme, del sr. regidor de qui depengui l'Arxiu, perquè s'adoptin les mesures que es creguin oportunes.

Trimestralment, l'Arxiu enviarà a cada unitat receptora un llistat on figuraran tots els expedients sol·licitats amb indicació dels que faltaran per retornar i els seus terminis.

Article 45

La documentació haurà de ser tornada a l'Arxiu mantenint les mateixes condicions d'ordre i netedat que tenia en el moment de fer-se el préstec. En cas contrari no s'acceptarà el retorn fins que es compleixin novament aquestes condicions. Si no es compleixen, l'arxiver ho comunicarà al cap de la unitat corresponent i en darrer terme al sr. regidor de qui depengui l'Arxiu, perquè s'adoptin les mesures que es creguin oportunes.

Article 46

Per regla general, la documentació amb valor exclusivament històric resta exclosa de préstec i haurà de ser consultada a l'Arxiu Històric Municipal. Només se'n podran treure còpies si el seu estat de conservació ho permet.

Article 47

La consulta i/o préstec de documentació als regidors, es farà d'acord amb el que disposa el Reglament Orgànic Municipal i la normativa vigent.

L'accés extern

Article 48

S'entén com a consulta externa la realitzada per altres administracions i pels ciutadans en general, qualsevol que sigui el motiu del seu interès.

Article 49

En el cas de consultes procedents d'altres administracions es faran per mitjà de petició a l'Ajuntament i d'acord amb el que determina la legislació sobre règim jurídic i procediment administratiu de les administracions públiques.

Article 50

La totalitat dels ciutadans poden accedir lliurement a la documentació administrativa que no té la consideració d'accés restringit i a la documentació històrica, mentre que poden accedir a la documentació administrativa d'accés restringit totes les persones físiques o jurídiques interessades, que hi tinguin un interès legítim i directe o bé siguin investigadors, d'acord amb la normativa vigent.

Article 51

La petició de consulta de la documentació administrativa d'accés restringit es farà per escrit a l'Ajuntament. A la petició es farà constar el caràcter de l'usuari, si és persona interessada, amb interès legítim o bé investigador. En tots els casos caldrà que ho justifiqui documentalment. A més, quan la consulta pot afectar persones, físiques o jurídiques, caldrà portar prèviament l'autorització expressa d'aquestes.

El ciutadà amb interès legítim i l'investigador autoritzat a consultar la documentació d'accés restringit, signarà un document de compromís de ser-ne conscient i no fer-ne mal ús.

L'arxiver municipal resoldrà en cada cas l'autorització d'acord amb la normativa vigent.

La consulta de la documentació administrativa que no té la consideració d'accés restringit i la històrica es demanarà directament a l'Arxiu.

Article 52

En el cas de consulta directa de documentació, no sotmesa a règim d'accés restringit, a l'Arxiu, l'usuari haurà d'omplir un imprés sol·licitant la consulta, amb totes les dades personals i d'identificació de la unitat documental desitjada, així com la finalitat de la consulta. El personal de l'Arxiu podrà exigir la presentació del DNI o bé si és el cas, el carnet d'investigador.

Article 53

L'Arxiu Municipal, d'acord amb els caps de les diferents unitats administratives, elaborarà un document que especificarà quines són les sèries documentals que d'acord amb la legislació vigent, és consideren d'accés restringit, i quines aquelles altres que, tot i no tenir aquest caràcter, es consideri que la seva consulta també s'ha de realitzar seguint aquest procediment.

Article 54

L'Arxiu portarà un llibre de registre on constarà, per ordre de petició, la documentació sol·licitada, les dades identificatives del sol·licitant (en el cas de consulta de documentació i hemeroteca històrica) i dels documents, la data de la comanda, el nombre de fotocòpies que es facin, així com les incidències, si n'hi ha.

Article 55

L'accés a la documentació cedida a l'Arxiu per particulars o bé per empreses o entitats, està limitat per les condicions d'ús que es determini al respecteiu document de cessió.

Article 56

La consulta —tant pel que fa la documentació administrativa com la històrica o d'hemeroteca— es farà sempre a la sala d'atenció al públic de l'Arxiu i amb la presència del personal responsable. En cap cas la consulta es podrà fer en altres dependències —d'ús intern— del mateix Arxiu ni l'usuari es podrà servir per si mateix la documentació. L'accés a les sales de dipòsit és reservat exclusivament al personal de l'Arxiu.

Article 57

La consulta pública a l'Arxiu es farà de dilluns a divendres, amb l'horari normal de l'Ajuntament, o bé amb el que en el seu moment es determini.

Fora de l'horari normal d'atenció al públic no es podrà accedir a l'Arxiu ni utilitzar els seus serveis, tret de cas de necessitat justificada. En aquest cas, l'usuari ho demanarà per escrit a l'Ajuntament. La consulta es farà en presència de l'arxiver municipal o persona en qui delegui.

La sortida de documentació

Article 58

Tret del cas del préstec intern, la documentació només podrà sortir de l'Arxiu en els següents casos concrets, amb les condicions de seguretat i les garanties que en cada cas es considerin necessàries:

— Per microfilm o realitzar qualsevol altre tipus de reproducció que no sigui possible fer des de l'Arxiu.

— Préstec per a exposicions. Caldrà establir les condicions concretes per a cada cas.

— Per restaurar o relligar la documentació.

— Per ordre judicial.

Article 59

La sortida de documents haurà de comptar sempre amb l'autorització expressa i per escrit de l'arxiver i en el cas de les exposicions, a més, del regidor de qui depengui l'Arxiu, previ informe de l'arxiver.

Article 60

Sempre que es cregui oportú, l'Arxiu farà còpia de la documentació que sigui demanada en préstec, el cost de la qual anirà a càrrec del sol·licitant.

La reproducció dels documents.

Article 61

El dret d'accés porta també el d'obtenir còpies de la documentació consultada. Es tindran en compte, però, les següents limitacions:

En general, queda exclosa de reproducció per fotocòpia aquella documentació que pel seu estat de conservació s'estimi que es pugui malmetre. S'inclouen els documents relligats.

Pel que fa la documentació d'accés restringit, només es podran fotocopiar aquells documents que se n'hagi autoritzat la consulta.

En el cas de la documentació cedida, dependrà de les condicions estipulades en el document de cessió del dipositant a favor de l'Ajuntament.

Article 62

Les comandes de reproducció de documents es faran per escrit, fent constar a l'imprès el document sol·licitat i la finalitat de la reproducció. L'arxiver municipal, o el tècnic a qui delegui, l'autoritzarà per escrit al mateix imprès.

L'Arxiu disposa, per aquesta finalitat, de servei de fotocopiadora i reproductora de microfilm.

Article 63

Mentre l'Arxiu no disposi de servei de microfilmació o bé d'altres suports que permetin la reproducció, es permetrà als usuaris treure reproduccions fotogràfiques, sempre al mateix Arxiu. En aquest cas, els usuaris hauran de lliurar una còpia a l'Arxiu.

Per les reproduccions de plànols el format dels quals superi l'A3, l'Arxiu farà fer les còpies previ pagament de les despeses per part de l'usuari.

Article 64

El preu de les reproduccions serà la que es determini a les ordenances fiscals municipals.

L'ús de les reproduccions

Article 65

L'autorització de reproducció no atorga cap tipus de dret de propietat a l'usuari.

En cas de publicació de documents reproduïts de l'Arxiu Municipal, caldrà demanar-ho expressament per cada cas i fer constar sempre la seva procedència. Caldrà trametre sempre dos exemplars amb destinació al fons de l'Arxiu.

Quan es tracti d'imatges, caldrà fer constar també l'autor i caldrà atendre's, si s'escau, a les obligacions derivades dels drets d'autor.

Les compulses

Article 66

L'arxiver municipal podrà compulsar les fotocòpies de la documentació que custodia l'Arxiu.

Capítol V La difusió

Article 67

L'Arxiu, a més de la seva funció administrativa, té una funció científica i cultural que ha de desenvolupar facilitant els elements d'informació disponibles als usuaris i organitzant (o col·laborant) activitats de dinamització i divulgació culturals. Així mateix assessorarà i recolzarà les iniciatives de recerca que tinguin com a àmbit, fonamentalment, la ciutat de Reus o el Camp de Tarragona.

Article 68

La difusió que es farà des de l'Arxiu Municipal inclou la realització de publicacions, visites guiades a les seves dependències, organització (o si és el cas, col·laboració o participació) de conferències, taules rodones, cursets, jornades especialitzades i exposicions.

A nivell intern, l'Arxiu promourà cursets o xerrades periòdiques, de formació, dirigits al personal de l'Ajuntament.

Article 69

L'Arxiu realitzarà, fonamentalment, els actes de divulgació cultural a la sala polivalent que disposa a la planta baixa de l'Arxiu Històric Municipal.

Dísposició final

Es realitzaran els annexos necessaris per concretar la tipologia i consultabilitat de la documentació administrativa, la taula d'avaluació, la determinació del valor històric, l'ordenament de la documentació en les unitats productores, etc.

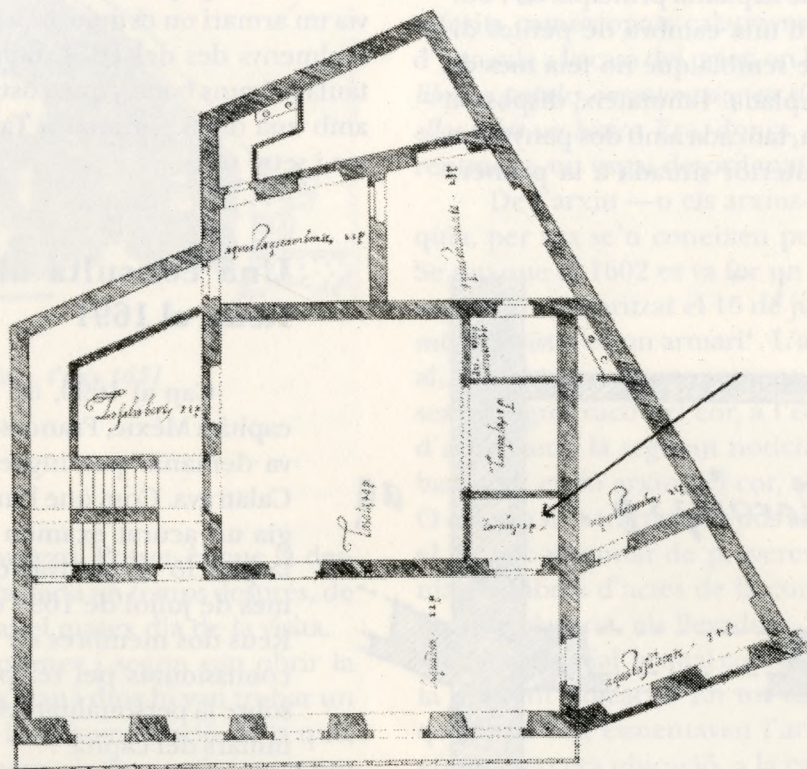
L'Arxiu també elaborarà els fulls d'impressos necessaris: de transferència, de consulta, de reproducció, etc.

Notes per a la història de l'Arxiu Municipal de Reus (III)

ARXIU HISTÒRIC
MUNICIPAL
REUS

Ezequiel Gort i Juanpere

*Planta primera de la
Casa de la Vila.
Situació de l'Arxiu.
Plànol del segle XVIII.
(MCSV)*

Les ocupacions dels arxivers

Els arxivers sembla que no limitaven la seva feina a la de l'arxiu sinó que també en feien d'altres, a jutjar pel què reflecteixen les partides comptables del municipi. A vegades eren enviats a resoldre afers fora de la vila, o si més no consta que en alguns anys van cobrar dietes, com és el cas del Dr. Francesc Granada que, el 1665, cobrava quatre lliures i dos sous, per a fer d'arxiver i per a les dietes, o bé Pere Gay el 1667 que, cobrà dues lliures i deu sous com a salari d'arxiver i quinze lliures i vuit sous en concepte de dietes. Els llibres comptables reusencs són extremadament lacònics a l'hora d'explicitar les despeses, tot i així sabem, posem per cas, que les dietes cobrades per Pere Puig, el 1672, eren per una anada a Tarragona.

De vegades, sembla que combinaven dos oficis, com el 1666, que Joan Grau cobrava cinc lliures i deu sous com a salari de comptador i d'arxiver, Pere Gay, el 1675, que també feia aquestes dues feines, o bé un any abans, el 1674, que feia de pesador i d'arxi-

Altres utilitzacions de l'arxiu

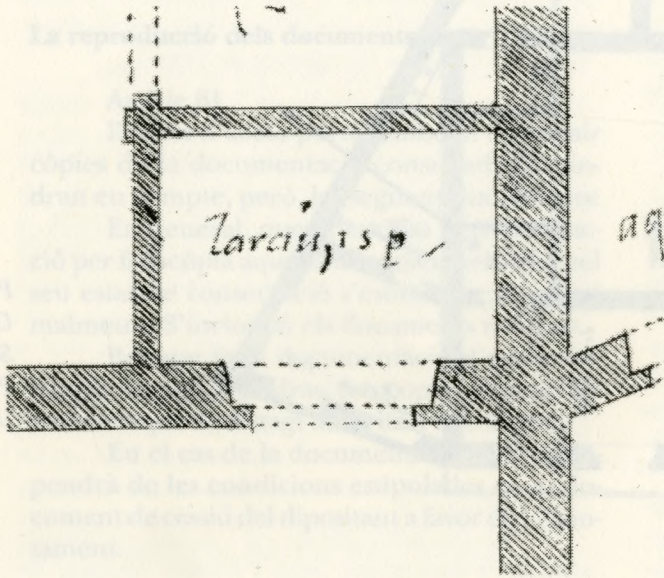
De la mateixa manera que sovint veiem els arxivers exercint d'altres feines, també la sala de l'arxiu (potser perquè devia ser una de les poques dependències de la Casa de la Vila —sinó l'única— que restava sempre tancada) va ser utilitzada, en alguns moments, com a dipòsit d'altres objectes, com és el cas conegut de 1669, que s'hi guardaven les pallofes¹, les quals, evidentment, no les podien deixar guardades en una habitació que restés oberta. Així, l'arxiu, també es convertia en una mena de caixa forta.

¹ AHMR. Llibre del Consell 1636-1676. Acta del 08.09.1669. Les pallofes eren monedes incuses d'emissió local.

La sala de l'arxiu

Cap a finals del segle XVII, l'arxiu ocupava una saleta de la planta principal de l'edifici. Es tractava d'una cambra de petites dimensions, ja que sembla que no feia més de tres metres d'amplada. Tanmateix, disposava d'una gran porta, tancada amb dos panys. Era una habitació interior situada a la primera

Detall de l'Arxiu.
Plànol del segle
XVIII. (MCSV)

planta de l'edifici, al costat mateix de la sala on es reunia el Consell, i tenien l'entrada per una gran sala, anomenada "quadra". D'aquí, probablement, les dimensions aparentment excessives de la porta en relació a la saleta de l'arxiu, ja que devia ser similar, o potser igual, a l'entrada de la sala del Consell.

Es coneix la situació exacta de l'arxiu, així com la de la sala del Consell i la de la "quadra", mercès a la conservació d'un plànol de l'època —potser de principis del segle XVIII— que correspon a la primera planta de la Casa de la Vila i que es reproduïx en aquestes pàgines². Hi veiem la situació i la disposició de l'escala, la gran sala o "quadra", amb la balconada al Mercadal; la sala del Consell, amb la capelleta on es diu que hi hagué, si més no al segle XVIII, un quadre al·lusiu a l'aparició de la Mare de Déu de Misericòrdia amb la pastoreta envoltada pels regidors reusencs; al seu costat la cambra de l'arxiu, així com

també d'altres saletes de les quals no se n'especifica l'ús.

Pel que fa a l'interior de la cambra de l'arxiu, se sap que a finals del segle XVII hi havia un armari on es guardava la documentació i, almenys des del 1674, també hi havia una taula i alguns bancs, que costaren (juntament amb una dieta per anar a Tarragona) sis lliures i setze sous.

Una consulta als arxius de Reus, el 1691

Cap al 1690, un reusenc que era capità a Mèxic, Francesc Canals i Gassió, va demanar per ingressar a l'orde de Calatrava. Com que l'ingrés a l'orde exigia un acurat examen del pretendent, la petició va motivar que, el dia 8 del mes de juliol de 1691 es presentessin a Reus dos membres de l'esmentat orde, comissionats pel rei per tal d'inquirir sobre la personalitat i els antecedents familiars del capità³.

Van demanar informació al veïnat i van visitar els llocs relacionats amb Francesc Canals: el solar de la casa pairal (llavors la casa ja no existia) i l'ermita de Misericòrdia; també van anar a consultar els arxius municipal i parroquial, i mercès a aquesta consulta van deixar una molt breu descripció dels dos arxius.

A la Casa de la Vila els cavallers comissionats van ser rebuts pels tres jurats als quals van requerir que els mostressin els llibres i papers que guardava la Vila. Els jurats, llavors, els van advertir que potser no trobarien el que cercaven perquè s'havien perdut molts papers en *las guerras y hostilidades del francés*. Tot i així, van pujar *por una escalera que está a mano izquierda como entramos y llegamos a una sala grande y a la mano derecha hay una puerta grande con su postigo con dos cerraduras y llaves diferentes*.

La descripció que fan correspon al que veiem a l'esmentat plànol. No concorda, però, que diguin que l'arxiu era a "mà dreta" si és que es refereixen al moment d'entrar a la sala gran, procedents de l'escala, ja que era justa-

² PEDROL, Antoni. "Un caballero reusense del siglo XVII", dins *Urbs* núm. 79 (Reus, 1957) p. 14-16. Aquí segueixo aquest text, d'on trec també les transcripcions.

ARXIU HISTÒRIC
MUNICIPAL
REUS

Reus, l'any 1631

L'arxiu de la parròquia

Segons la breu descripció que en fan els referits comissionats calatravesos, es tractava d'una sala a la casa del prior, on hi havia *muchos libros y papeles amontonados en el suelo y parte de ellos sobre un banco*. Era, doncs, si més no aparentment, un espai desordenat.

De l'arxiu —o els arxius— de la parròquia, per ara se'n coneixen poques notícies. Se sap que el 1602 es va fer un arxiu nou a la sagristia —autoritzat el 15 de juliol— que només consistia en un armari⁴. L'arxiu parroquial, si més no en algun moment, sembla que va ser en algun racó del cor, a l'església mateix, d'acord amb la següent notícia: "lo qual trobaran alt en lo arxiu del cor, ab son calaix"⁵. O qui sap si es tractava de dos arxius diferents, el de la comunitat de preveres —que contenia els llibres d'actes de la comunitat, els llibres de clavaria, els llevadors...— i el pròpiament parroquial, la qual cosa justificaria aquesta diferent ubicació. En tot cas, el 1691, pel que hem vist, esmentaven l'arxiu parroquial en una tercera ubicació, a la casa del prior.

Es pot afegir, a aquesta breu nota sobre l'arxiu o arxius de la parròquia, que la comunitat de preveres reusenca disposava de dos arxiviers, càrrec que era renovat anualment.

ment al costat contrari. Potser és que la descripció va ser redactada un temps després, de memòria, i no pas el mateix dia de la visita.

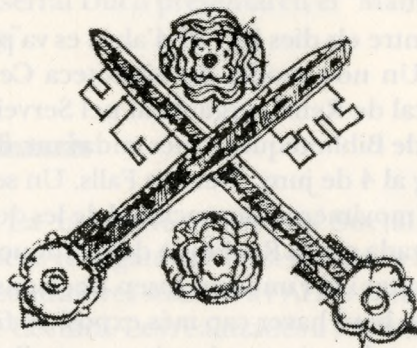
Els jurats primer i segon van obrir la porta amb la seva clau i dins hi van trobar un armari amb tota la documentació de la que, després de la recerca, els dos comissionats van aconseguir la informació que perseguien: els Canals eren homes de paratge i exempts de tributs.

Després, els dos cavallers van anar a la parròquia on, a causa de l'absència del prior, van ser atesos pel vicari —mossèn Francesc Torrabadell— i, com abans, al seu arxiu hi trobaren les partides que buscaven. Llavors, però, hi hagué un episodi prou remarcable, ja que els comissionats van pretendre emportar-se els llibres originals que els interessaven i el vicari s'hi va negar.

Així ho registraren els cavallers calatravesos: *le requerimos con la Real Cédula de Su Majestad para que nos entregase los libros originales, lo cual dijo ser contrario a estilo inmemorial y no haberse jamás sacado de dicho Archivo y Notaría ni haberse llevado a Consejo ni Tribunal alguno por ningún Prior ni su Teniente Vicario antecesores*.

Després de tres requeriments inútils, els comissionats s'hagueren de conformar amb treure'n només una còpia. El vicari va defensar i se'n va sortir de mantenir la integritat del seu arxiu.

Aquest episodi, però, fa pensar amb el de la Vila: els comissionats en aquest cas no en diuen res. Vol dir això que van prendre la documentació original?

Escut de Reus,
de 1591

4 AHMR. Fons de la Comunitat de Sant Pere. Llibre de Memòries, f. 20

5 AHMR. Fons de la Comunitat de Sant Pere. Llibre d'actes, v. 6 f. 34v.

Les activitats de 2000

Durant el present any, la sala d'actes de l'Arxiu ha acollit una sèrie d'activitats, algunes organitzades pel mateix Arxiu i altres per diferents departaments municipals, o bé per entitats locals i partits.

En total s'han realitzat trenta actes, entre exposicions, conferències, seminaris, jornades d'estudi, col.loquis, taula rodona i fins un concert.

Les exposicions

Es van programar deu exposicions, de les quals se'n van fer vuit, ja que els organitzadors en van haver d'ajornar dues.

L'any es va iniciar, igualment com es tancarà, amb una mostra de diorames organitzada per la Congregació Mariana de Reus i que ocupà tots els dies de les festes de Nadal de 1999-2000, així com també els propers del Nadal de 2000-2001.

Els mesos de gener a març es van poder veure dues exposicions d'art organitzades per l'IMAC. Primerament, entre els dies 21 de gener i 27 de febrer, una mostra de l'obra de Carles Amill, compresa entre els anys 1989 i 1999; i després, entre els dies 11 i 25 de març, l'obra del fotògraf Josep Borrell: "Calendari 1999+1".

Entre els dies 25 i 29 d'abril es va poder veure "Un nou model de Biblioteca Central Comarcal de Reus", organitzat pel Servei Municipal de Biblioteques, i més endavant, del 29 de maig al 4 de juny, "Seneca Falls. Un segle i mig del moviment internacional de les dones" organitzada per la Regidoria de Polítiques per a la Igualtat i la Fundació Josep Recasens.

No hi va haver cap més exposició fins el mes d'octubre, ja que les dues que s'havien previst per a aquests mesos es van ajornar. La primera que s'havia de fer al voltant de les festes de Sant Pere, era una mostra sobre els "20 anys de la Cabra de Reus", organitzada per l'entitat Ball de Diables de Reus, que va ser ajornada i programada de nou per a les festes de Misericòrdia, però llavors tampoc no va ser possible. Igualment, durant la primera quinzena d'octubre es va haver d'ajornar —com l'anterior, sense fixar de moment nova data—

l'exposició que organitzava l'Arxiu Comarcal "Joaquim Bartrina i Josep Martí Folguera. 150 anys del seu naixement".

Després, la sala ha estat permanentment ocupada amb tres exposicions: del 25 d'octubre a l'11 de novembre, "La tenora a l'aplec. Amb motiu dels 150 anys de la tenora", portada per la Colla Sardanista Rosa de Reus i l'IMAC. Després, entre el 15 de novembre i el 16 de desembre, l'Arxiu Municipal ha organitzat una mostra sobre "Lluís Domènech i Montaner. L'arquitecte a Reus", sumant-se així als actes d'homenatge de la ciutat a aquest personatge. I finalment, com ja s'ha dit, es tanca l'any amb una nova mostra de diorames, que s'inicia el dia 22 de desembre i que restarà oberta fins el 6 de gener.

Les conferències

El 18 de febrer, Josefina Roma parlà sobre la "Festa, identitat i promoció econòmica: l'exemple dels carnivals pirinencs"; el 14 de març, Joan Ridao i Oscar Subirats tractaren "La recuperació del patrimoni històric" en un acte organitzat per ERC; el 29 de maig, coincidint amb la inauguració de l'exposició de

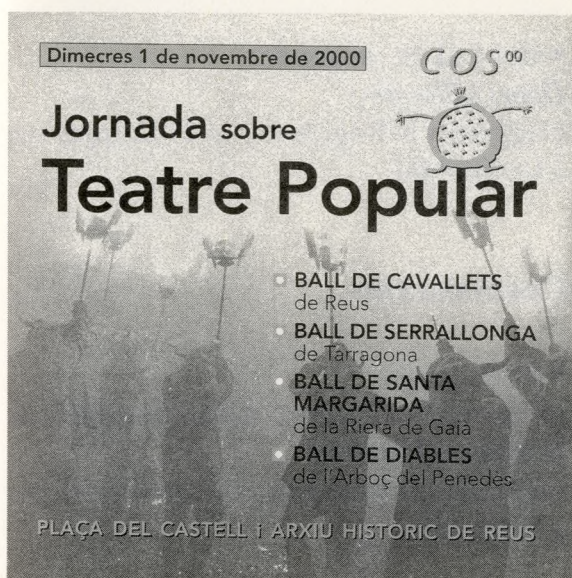
ARXIU HISTÒRIC
MUNICIPAL
REUS

“Seneca Falls”, Maria Lluïsa Panelas va disertar sobre el mateix tema; el 9 de juny, Domènec Solé va parlar de “Joaquim Maria Bartrina i Josep Martí Folguera”; el dia 13 d’octubre, es va fer un acte d’homenatge al president Companys, organitzat per ERC i la Fundació Irla, en el qual es va poder veure el vídeo de l’homenatge fet al País Basc. L’acte va ser presentat per Carles Bonet i comptà amb la presència de cent quinze persones; el 20 d’octubre, Montserrat Flores, Salvador Palomar i Ezequiel Gort disertaren sobre “La festa major a l’edat moderna”.

Presentacions

El 7 de març es va presentar la revista *Espais mediterranis* en un acte al que assistí un elevat nombre de persones, cent vint-i-vuit (la sala només disposa de vuitanta seients); el 26 de maig, Ernest Benach i Jaume Renyer presentaren el llibre, del qual aquest n’és l’autor, *L’autodeterminació del poble català: Preguntes i respostes*; el 16 de juny, Francesc Ferrer parlà del seu llibre *Catalanofòbia*.

El 3 de novembre, Jordi Planas, Xavier Joanpere i Joan Surroca, presentaren l’Agenda Llatinoamericana 2001.

Les Jornades d’estudi

El 18 de març, organitzat per Carrutxa, i a càrrec de diversos ponents (Llorenç Prats, Josep M. Rueda, Carme Queralt, Jordi Domingo, Jordi Blay, Jordi Abella, Edmon Castell, Lluís Falcó, Salvador Palomar, Rafael Lopez, Neus Borrell, Montserrat Flores i Laura Poblet), es va fer una jornada d’estudi sobre “Natura, patrimoni i territori”.

L’1 de novembre, dins les Jornades de teatre, a l’Arxiu, Carrutxa va organitzar uns col·loquis al llarg de tota la diada, el primer dels quals va anar a càrrec de Josefina Roma i Salvador Palomar, sobre “Moros i cristians”; el segon, a càrrec de Lenke Kovács, sobre “Bandalers i trabucaires”; i el tercer a càrrec de Jordi Bertran i Xavier Orriols, “Àngels i dimonis”.

El 17 de novembre, Pasqual Maragall i Montserrat Duch presentaren el “Manifest del Camp”.

Seminaris

La fundació d’Estudis Socials Josep Recasens va organitzar un seminari del qual es van realitzar tres sessions a l’Arxiu i una al Centre de Lectura. Les realitzades a l’Arxiu van ser les següents: dia 6 de maig, Miquel Sodupe va parlar de “Barcelona regional. Projectes estratègics i d’infraestructures per a la ciutat”; el dia 20 de maig, Josep M. Vergara tractà de “L’Institut d’Estudis Metropolitans de Barcelona. Un instrument per a la política metropolitana”, i el dia 10 de juny, van intervenir Teresa Navas i Albert Garcia Espuche, sobre “Reflexió i difusió de la ciutat i la sostenibilitat”.

ARXIU HISTÒRIC
MUNICIPAL
REUS

Taula rodona

El 21 d'octubre, Aleix Cardona, Josep Vicent Frechina, Francesc Sans, Roser Reixac i Daniel Carbonell participaren a la taula rodona sobre "20 anys de música tradicional: balanç de present i perspectives de futur", a la qual participaren quaranta-tres persones.

Un concert

El dia 20 d'octubre, organitzat per Carrutxa i l'IMAC, hi hagué un concert a càrrec dels Ministrers de la ciutat, de Barcelona, que presentaren algunes de les peces recuperades de festa major, que se suposen originàries de Reus, corresponents als segles XVII i XVIII. El concert acabà amb la presentació d'una peça encara inèdita: el ball de la Santa Fe. L'acte comptà amb la presència de vuitanta-dues persones.

ARXIU HISTÒRIC
MUNICIPAL
REUS

Agenda

Exposicions

- Del 15 de novembre al 16 de desembre
Lluís Domènech i Montaner. L'arquitecte a Reus

Organitza l'Arxiu Històric Municipal

- Del 22 de desembre al 6 de gener
Exposició pessebrista

A càrrec de la Congregació Mariana de Reus

- Del 8 al 12 de gener
Dones i filosofia

Organitza la Regidoria de Polítiques per a la Igualtat

Conferències

- 10 de gener
presentació del llibre *Costos biogràfics en la lluita pel benestar*

Organitza la Regidoria de Polítiques per a la Igualtat

